

TỦ SÁCH THĂNG LONG
1000 NĂM

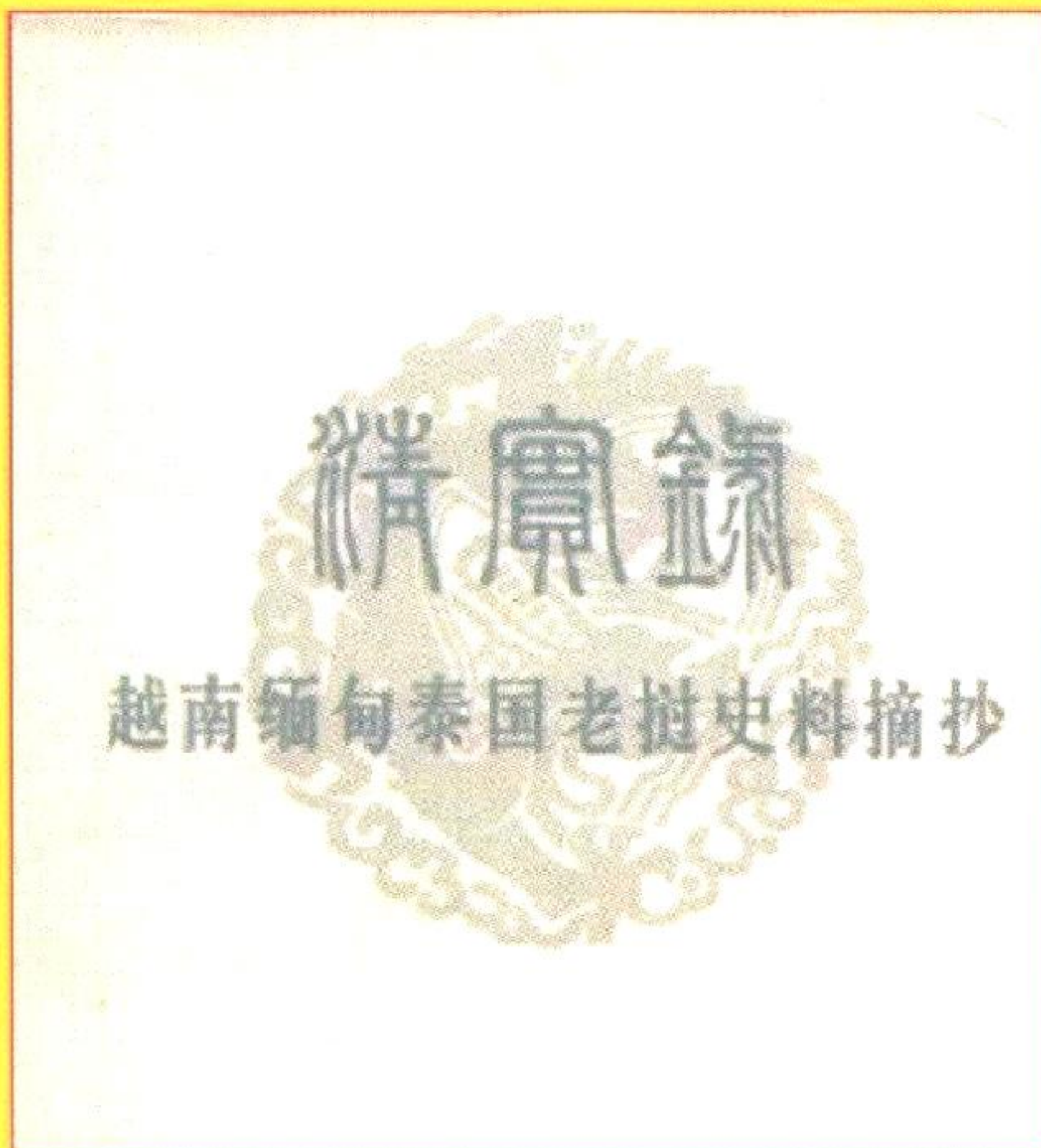
HỒ BẠCH THẢO

THANH THỰC LỤC

QUAN HỆ TRUNG QUỐC - VIỆT NAM

THẾ KỶ XVII - ĐẦU THẾ KỶ XX

TẬP I

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI

Chỉ đạo thực hiện Dự án:

THÀNH ỦY - ỦY BAN NHÂN DÂN THÀNH PHỐ HÀ NỘI

Thường trực Hội đồng Tư vấn khoa học:

GS. VŨ KHIÊU - *Chủ tịch Hội đồng*

Ông HỒ QUANG LỢI - *Phó Chủ tịch Hội đồng*

PGS.TS. PHẠM QUANG LONG - *Phó Chủ tịch Hội đồng*

Hội đồng khoa học nghiệm thu bản thảo:

PGS.TS. NGUYỄN CÔNG VIỆT - *Chủ tịch Hội đồng*

PGS.TS. NGUYỄN KIM SƠN - *Phản biện 1*

PGS.TS. TẠ NGỌC LIỄN - *Phản biện 2*

PGS.TS. TRẦN THỊ VINH - *Ủy viên*

PGS.TS. ĐÀO TỔ UYÊN - *Ủy viên*

PGS.TS. PHẠM XUÂN HẰNG - *Trưởng ban TV sách Tư liệu - Tổng hợp, Ủy viên*

Ông LÊ TIẾN DŨNG - *Tổng Giám đốc - Tổng Biên tập NXB Hà Nội, Ủy viên*

Ông PHẠM QUỐC TUẤN - *Nguyên Chánh Văn phòng Dự án, Ủy viên*

Bà PHẠM THÙY DƯƠNG - *Phó Tổng Giám đốc NXB Hà Nội, Thư ký*

ThS. QUÁCH THỊ HÒA - *Phó Chánh Văn phòng Dự án, Thư ký*

Biên mục trên xuất bản phẩm của Thư viện Quốc gia Việt Nam

Hồ Bạch Thảo

Thanh thực lục - Quan hệ Trung Quốc - Việt Nam thế kỷ XVII đầu thế kỷ XX / Hồ Bạch Thảo. - H. : Nxb. Hà Nội. - 24cm. - (Tủ sách Thăng Long 1000 năm)

T.1. - 2019. - 576tr.

ISBN 9786045541555

1. Quan hệ quốc tế 2. Lịch sử 3. Việt Nam 4. Trung Quốc
327.597051 - dc23

HNM0038p-CIP

TỦ SÁCH THĂNG LONG
1000 NĂM

HỒ BẠCH THẢO

THANH THỰC LỤC

QUAN HỆ TRUNG QUỐC - VIỆT NAM
THẾ KỶ XVII - ĐẦU THẾ KỶ XX

TẬP I

Bỏ chú:

NGUYỄN BÁ DŨNG

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI - 2019

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Trong Dự án Điều tra, sưu tầm, biên soạn và xuất bản Tủ sách Thăng Long nghìn năm văn hiến do Nhà xuất bản Hà Nội thực hiện, hạng mục điều tra, sưu tầm tư liệu về văn hiến Thăng Long là một nội dung trọng tâm, đặc biệt là các tư liệu nước ngoài liên quan đến Việt Nam. Kết quả đạt được là một loạt những đầu sách quý giá được biên soạn và xuất bản năm 2010 ở giai đoạn I của Dự án, trong đó có cuốn Thanh thực lục - Quan hệ Thanh - Tây Sơn cuối thế kỷ XVIII - đầu thế kỷ XIX.

Từ kho tàng tư liệu khổng lồ Thanh thực lục gồm 4433 quyển, trải dài suốt 13 triều Thanh, từ Mãn Châu thực lục đến Tuyên Thống chính kỷ, ở giai đoạn II của Dự án Tủ sách, nhà nghiên cứu Hồ Bạch Thảo đã dày công nghiên cứu, dịch thuật và biên soạn bộ sách Thanh thực lục - Quan hệ Trung Quốc - Việt Nam cuối thế kỷ XVII - đầu thế kỷ XX, gồm 2 tập. Cuốn sách tuyển chọn giới thiệu 1176 văn bản qua 10 triều nhà Thanh (Thuận Trị - Thế Tổ thực lục, Khang Hy - Thánh Tổ thực lục, Ung Chính - Thế Tông thực lục, Càn Long - Cao Tông thực lục, Gia Khánh - Nhân Tông thực lục, Đạo Quang - Tuyên Tông thực lục, Hàm Phong - Văn Tông thực lục, Đồng Trị - Mục Tông thực lục, Quang Tự - Đức Tông thực lục, Tuyên Thống - Tuyên Thống chính kỷ) có liên quan đến Việt Nam. Văn bản sớm nhất trong Thanh Thế Tổ thực lục thuộc ngày Đinh Sửu, tháng 6 niên hiệu Thuận Trị thứ 4 (9/7/1647), ở Đại Việt tương đồng với triều vua Lê Chân Tông niên hiệu Phúc Thái năm thứ 5, Nam Hà Chúa Thượng Nguyễn Phước Lan Nhân Quận công Trần Tông Hiếu Chiêu năm 12. Văn bản cuối cùng 1176 trong Tuyên Thống chính kỷ ngày 25/2 năm Tuyên Thống thứ 3 (25/3/1911), tương đồng với triều Nguyễn năm Duy Tân thứ 5. Như vậy các văn bản giới thiệu gồm hầu hết những ghi chép có liên quan đến lịch sử quan hệ Trung Quốc - Việt Nam trong 265 năm (1647 - 1911), tức là gần suốt thời gian tồn tại của nhà Thanh, chỉ thiếu 3 năm đầu (1644 - 1646). Trong các Thực lục nhà Thanh, thời Càn Long - Cao Tông thực lục có nhiều văn bản nhất có nội dung quan hệ với An Nam với 456 văn bản, chiếm gần 40% dung lượng sách. Còn cuốn sách xuất bản năm 2010 nói trên, mà chủ yếu là Cao Tông thực lục, mới chỉ giới thiệu số lượng văn bản ở mức độ khá khiêm tốn là 209 văn bản gồm 198 văn bản thời Càn Long (Cao Tông thực lục) và 11 văn bản thời Gia Khánh

(Nhân Tông thực lục). Như vậy ở lần xuất bản này, riêng đời Càn Long chúng tôi bổ sung thêm tới 258 văn bản của Cao Tông thực lục.

Các văn bản được tuyển chọn, giới thiệu trong sách là tập hợp sử liệu thuộc nhóm các chuyên đề về quan hệ quốc tế, tức sách Thanh thực lục: Việt Nam, Miến Điện, Thái Quốc, Lão Qua sử liệu trích sao⁽¹⁾ do Nhà xuất bản Nhân dân Vân Nam xuất bản năm 1986. Tác giả Hồ Bạch Thảo đã kỳ công đối chiếu tập hợp các văn bản này với nguyên bản gốc Thanh thực lục để đảm bảo những nội dung liên quan đến Việt Nam được trích lục gần như toàn vẹn. Chúng tôi cũng đã phát hiện bổ sung thêm 3 văn bản mà không rõ vô tình hay hữu ý, không có trong cuốn của Vân Nam nhân dân xuất bản xã xuất bản năm 1986. Đó là các văn bản số 389, 467, 495, với các nội dung có giá trị. Để giúp các nhà nghiên cứu tiện đối chiếu, chúng tôi in toàn văn nguyên bản chữ Hán do Nhà xuất bản Nhân dân Vân Nam xuất bản năm 1986.

Tuy không thể tin cậy hoàn toàn, nhưng có thể nói về đại thể, hầu hết các sự kiện và tình tiết trong Thanh thực lục trùng khớp với lịch sử Việt Nam. Nhờ vậy, với lượng thông tin phong phú, cuốn sách sẽ hữu ích cho các nhà sử học trong việc nghiên cứu về lịch sử quan hệ bang giao giữa hai nước Trung Quốc - Việt Nam.

Nhà xuất bản Hà Nội chân thành cảm ơn các nhà khoa học trong Hội đồng khoa học thẩm định nghiệm thu bản thảo. Cảm ơn cố GS. Phan Huy Lê đã khích lệ, động viên và cho chúng tôi nhiều ý kiến đóng góp quan trọng. Chúng tôi đặc biệt ghi nhận công lao của ông Nguyễn Bá Dũng trong việc tổ chức bản thảo, rà soát, hoàn thiện và bổ chú cho cuốn sách.

Với khối lượng công việc khổng lồ phải thực hiện, cuốn sách chắc chắn không tránh khỏi sai sót. Chúng tôi rất mong nhận được ý kiến đóng góp của quý độc giả để sách tiếp tục được hoàn thiện ở những lần xuất bản sau.

Trân trọng giới thiệu cuốn sách cùng bạn đọc.

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI

1*. Thanh thực lục: Việt Nam, Miến Điện, Thái Quốc, Lão Qua sử liệu trích sao, Vân Nam tỉnh lịch sử nghiên cứu sở biên, Vân Nam nhân dân xuất bản xã, Côn Minh, 1986. [清實錄-越南緬甸泰國老挝史料摘抄, 云南省历史研究所编, 云南人民出版社, 昆明, 1986].

PHẠM LỆ

- Đây là một cuốn sách Tư liệu Sử; nội dung chính của sách là phần dịch thuật từ văn bản gốc kèm theo các chú thích cần thiết. Để nghiên cứu mở rộng, bạn đọc có thể tra cứu thêm trên Internet, kể cả văn bản gốc.

- Cuốn sách bao gồm 1176 văn bản/đoạn văn bản, trong đó bao gồm 967 công bố lần đầu tiên và 209 đã công bố trong sách: “Thanh Thực lục - Quan hệ Thanh - Tây Sơn cuối thế kỷ XVIII - đầu thế kỷ XIX”, NXB Hà Nội, Hà Nội, 2010, 570 tr.

- Phần hiệu đính bản dịch tiếng Việt dựa trên cơ sở đối chiếu bản nguyên tác Thanh Thực lục.

- Phần chú thích hoặc khảo chứng dựa trên một số thư tịch khác có nêu sự kiện trùng hợp hoặc cùng sự kiện mà khác ngày tháng, hoặc khác tên nhân vật... Các điều sai biệt giữa sự ghi nhận của Thanh Thực lục và tài liệu khác sẽ được liệt kê để đối chiếu.

- Tất cả các chú thích đều được thực hiện ở lần xuất hiện đầu tiên trong sách của mục được chú thích, khi kết hợp với index, bạn đọc rất dễ dàng tìm thấy chú thích cần thiết.

- Thư tịch/tài liệu khác dùng để đối chiếu gồm các sách sử Trung Quốc đồng đại hoặc trước hoặc sau Thanh Thực lục, các bộ cổ sử Việt Nam.

- Các thuật ngữ, từ ngữ cổ, địa danh, nhân danh, thư danh, được chú thích dựa trên các từ điển chuyên ngành, từ điển bách khoa tổng hợp của Trung Quốc hiện đại, hoặc từ kết quả nghiên cứu của các học giả Trung Quốc cận hiện đại. Đối với địa danh ngoài Trung Quốc, sẽ chuyển thành tên quốc tế thông dụng và đặt ở phần chú thích.

- Trong trường hợp dùng trích dẫn nguyên văn để chú thích, sẽ nêu rõ nguồn. Ngoài ra, các cước chú do người hiệu chú tổng hợp từ nhiều nguồn sẽ không nêu tại điều mục được chú, mà kê chung ở bảng “Thư mục tham khảo”.

- Những chữ trong ngoặc [] được người dịch hoặc người hiệu đính thêm vào cho rõ nghĩa; ví dụ việc đề ngày tháng năm dương lịch, như: [1/2/1405].

LỜI GIỚI THIỆU

Thanh Thực lục, hay gọi một cách đầy đủ **Đại Thanh Lịch triều Thực lục**, gồm 4.484 quyển, là một bộ sử trường biên thuộc triều Thanh. Ngoại trừ 51 quyển cho Tổng mục toàn cục, Tự, Phàm lệ, Mục lục, Biểu Tiến Thực lục, Danh sách các quan toàn tu. Số còn lại gồm 4.433 quyển.

Thực lục của các triều đại tầm cỡ lớn nhỏ không giống nhau, kỷ sự chi tiết nhiều ít không cùng một thể lệ; tuy nhiên nội dung đều đề cập đến chính trị, kinh tế, văn hóa, quân sự, ngoại giao và các hiện tượng thiên nhiên như lụt lội, hạn hán, nhật thực, nguyệt thực v.v.. **Thanh Thực lục** là bộ sách kỷ sự đời nối đời về các Hoàng đế nhà Thanh; dùng thể biên niên ghi chép gần 300 năm lịch sử. Nhà Thanh với 12 Hoàng đế, có 11 Thực lục; vị vua cuối cùng Hoàng đế Phổ Nghi, tại vị 3 năm, rồi bị Cách mạng Tân Hợi (1911) lật đổ, cũng được nhân viên biên tu **Đức Tông Thực lục** hoàn thành riêng bộ **Tuyên Thống Chính kỷ**. Bộ sử này tuy không mang tên **Thực lục**, nhưng thể lệ biên tập cũng không khác.

Theo thể chế nhà Thanh, mỗi khi tân Hoàng đế lên ngôi bèn ban chiếu mở quán Thực lục, để soạn **Thực lục** cho Hoàng đế tiền nhiệm. Cử khâm sai Đại thần giữ chức Giám tu, Tổng tài; nhân viên Viện Hàn lâm sung chức Toàn tu; lấy tư liệu như dụ của vua, tấu chương các bầy tôi, đáng án, được lưu giữ tại các kho Khởi cư chú, Nội các, Quân cơ xứ, để soạn **Thực lục**. Sau khi **Thực lục** làm xong, phân biệt bằng 3 loại văn tự: Hán, Mãn, Mông; chép cẩn thận 4 bộ chính bản, 1 bộ phó bản. Chính bản có 2 bộ đóng bằng chỉ màu hồng sợi lớn, 1 bộ trữ tại Hoàng Sử¹, 1 bộ trữ tại Cung Dương Thanh tại Phụng Thiên; 2 bộ đóng bằng chỉ màu hồng sợi nhỏ, 1 bộ trữ tại cung Càn Thanh, 1 bộ trữ tại kho Thực lục Nội các. Phó bản đóng bằng chỉ hồng sợi nhỏ, cũng trữ tại kho Thực lục Nội các. Năm 1936 chính phủ (bù

1. Hoàng Sử thành: kho đáng án Hoàng gia, ở tại đòng Thiên An môn, Bắc Kinh.

THANH THỰC LỤC

nhìn) Mãn Châu¹, đem **Tuyên Thống Chính kỷ** gộp vào rồi đem in theo lối chụp hình với tên sách **Đại Thanh Lịch Triều Thực lục**, đó là bản in đầu tiên được lưu hành.

Về việc tuyển chọn tài liệu, **Thanh Thực lục** có những hạn chế. Sử liệu thu thập được, bị các quan Toàn tu sàng lọc một cách nghiêm khắc, đúng theo ý nguyện của tầng lớp thống trị; nên đã bỏ đi một số tư liệu quý giá. Ngoài ra khi tuyển lựa, chỉ chú trọng đến các chỉ dụ của Hoàng đế, còn các tấu biểu của các quan, thì chỉ sao lục trong trường hợp có lời Ngự phê kèm theo.

Những hạn chế này, khiến nội dung **Thanh Thực lục** trở nên chật hẹp, đơn điệu. Tuy nhiên bộ sử trình bày tường tận, có hệ thống suốt gần 300 năm lịch sử, từng ngày, từng tháng; thiết tưởng trên thế giới cũng hiếm có bộ sách như vậy. Tuy lấy Hoàng đế làm trung tâm, nhưng nội dung ghi chép được những điều mật thiết liên quan đến quốc gia như: thành tích chính trị của các đại thần, pháp chế chính lệnh, chế độ quan lại, khoa cử, hộ khẩu dân đinh, lân bang ngoại giao, văn hóa kinh tế, binh dịch chinh chiến vv...nhân đó có thể đánh giá **Thanh Thực lục** xứng đáng là bộ sử trân quý viết về thời nhà Thanh.

*

Qua **Thanh Thực lục**, chúng tôi trích ra được 1176 văn bản liên quan đến Việt Nam, bèn sao chụp nguyên văn, phiên dịch và chú thích. Xét từng triều đại, các văn bản được trích gồm:

tt	Niên hiệu	Thực lục	Số quyển	Số văn bản trích dịch
1	-	<i>Mãn Châu Thực lục</i>	8	Không có
2	Thiên Mệnh	<i>Thái Tổ Thực lục</i>	10	Không có
3	Thiên Thông	<i>Thái Tông Thực lục</i>	65	Không có
4	Thuận Trị	<i>Thế Tổ Thực lục</i>	144	13
5	Khang Hy	<i>Thánh Tổ Thực lục</i>	300	46

1. Năm 1931, tại đông bắc Trung Quốc, Nhật Bản lợi dụng phế đế Phổ Nghi, lập chính phủ bù nhìn.